

Ջ Ի Ն Ո Ւ Ռ Ի Ն

Մարմինդ ախոր հողին տըլին
Արեղակի ճաճանչներուն տակ հըրատապ.
Գունդերն համակ՝ տըրտմաթախիծ ու զինաթափ՝
Փողին ձայնով լղբեղ լացին:

Թողած ժըպիտ ու դեղ դալար՝
Ամփոփուեցա՛ր հողին ներքեւ, հերո՛ս զինուոր,
Քարէ չիրիմդ, արշալոյսի աւետաւոր,
Պիտի ձայնէ հայրենաւառ:

Դուն որ անխոց անցար անթիւ
Ճակատներէն, հուրէն սուրէն յար մաղապուր՝
Հոս դաշտին վրայ խաղա՛ղ, դտար մահ յոգնատըխուր.
Ճակատադրի դժնէ՛ անիւ:

Սա զմըռուխտեայ դաշտին վերեւ,
Ուր դաւաճան դնդակ մ'ըղբեղ առեւանդեց,
Պայծառ հողիդ՝ անչէջ կանթեղ մ'է երկնամերձ
Եւ կամ արծիւ սաւառնաթեւ:

Թըռար անդարձ ծոցն յաւերժին,
Բայց վերն՝ արեանդ կաթիլներէն աստղեր ծընան,
Ու հողին վրայ՝ կարմիր վարդեր հըրաբուրեան,
Զքնաղ սլատկեր հողւոյդ անդին:

Յետին մըմունջըդ թառեցաւ
Կենարարին խաչին վըրայ սիրահոսան,
Ու շունչիդ հետ աւանդեցիր հէք մարդկութեան
Սուրին տեղ սէր երկնածարաւ:

1944. Ագոլոյ

Հ. Մ. ՃԱՆԱՇԵԱՆ

ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՅԻ

Իր հազարամեայ յարեկանին առթիւ

Ո՛չ մէկ էակ, Նարեկացի՛, ո՛չ մէկ կեանք
Ունեցաւ ոյժն արիւնիդ.
Եւ ո՛չ մէկ կայծ՝ ցայտած մութէն - ո՛վ հրաշք -
Յուաց ա՛յսքան բոցաչիթ:

Ո՛չ մէկ լեզու եւ ո՛չ մէկ շեշտ մարդկային
Քու խօսքերուդ որտուով
Գիտցաւ ողբալ, օրհնել, խոկալ լալագին
Ու ճենճերիլ հոգեխռով...:

Տեսանելի, շօշափելի չափ, սահման՝
Քու ներշնչումն անտեսեց.
Սիրոյ, կեանքի սահմաններէն իրական,
Մինչեւ երազն երկնամերձ,

Մինչեւ խորքը խղճի մըռայլ քառսին,
Դժոխքներուն ահաւոր՝
Դուն սուղուեցար ինքնակորոյս, ցնծագին,
Ո՛վ տեսլահար Ուղեւոր:

Նարեկացի, ե՞րբ եմ յոյգերդ թէ հրաշէկ
Մէյ մէկ կոթող, ատրուչան,
Որ արիւնէդ, կողէդ, շունչէդ սիրաբեկ՝
Կ'արտահոսի՛ր ողբաճայն:

Ճիչ ու կոծ ես, ողջակիզում ինքնարեր
Եւ իր մորթէն դուրս ժայթքած
Արիւնշաղախ մարմին ու սիրտ կարեւիւր
Ի՛ր իսկ վէրքով սիրարբած...:

Հրաշարարա՛ռ Նարեկացի, սո՛ւրբ էակ,
Խոր՝ շեշտերով քու երգին՝
Դուն անսովոր հունքը բացիր կուրծքին տակ,
Նոր սարսուռներ մարդկային...:

Ինչ որ ըսիր՝ սերունդիդ հե՛ւքն էր անմահ՝
Քու շունչին մէջ ուռճացած.
Դուն մարմնացեալ վրկայութիւնն ես ահա՛,
Իր երազին վերամբարձ:

Հանդերձեալին խորհուրդն որքան եղաւ մութ՝

Քու հեծքն եղաւ ջե'րմ' այնքան .

Եւ աստղերու առեղծուածին դէմ անդուծ՝

Տեսիլքդ՝ ահե՛ղ, անսահման . . . :

Գերմարդկային ըղղայարա՛նք սիրալաւ ,

Շանթակիղո՛ւմ եւ մրրիկ . . .

Եւ բըղբրտում հոգւոյն , մարմնոյն տենդասպառ .

Ու սաւառնո՛ւմ դէպ՝ երկինք . . . :

ՄԱՌԻ ԱԹՄԱՃԵԱՆ

ԶԷՆՔԻ ՏԱԿ

ՄԱՆՔ ՔԱՋՈՐԴԻՆՅՆ

ՏՂԱՆ գլուխը նետած էր դէպի ետ, ու կը դիտէր երկինքը : Եթէ չըլլար սաւառնակին ջարդուիշուր իրանը ժանտաժուտ գետի ափին վրայ՝ ոչ ոք պիտի համոզուէր թէ մեռած էր ան, առ յաւիտ անջատուած կեանքէն : Աչքերը կապոյտ էին ու մազերը խարտեաշ : Երեկոյեան հովը կը խաղար անոնց հետ, անոր անշնչացած մարմնին տալով կենդանութեան պատրանքը :

Քիչ առաջ դեռ կը սաւառնէր մեր դիրքերուն վերեւ, գրեթէ կատակելով խրամատներէն բարձրացող կրակին հետ, տարօրինապէս օրօրուելով լայնածաւալ երկնի մէջ :

Յանկարծ տեսեր էինք օդապարիկին ձախ թեւին խորտակուիլը, անջատուիլը հաստամեծ իրանէն, գահավիժիլը Օսսուտի ջուրերուն մէջ, իր փեռեկտուած ծայրամասերէն ժայթքելով մոխ ու բոց :

Հիմա, այդ սքանչելի երիտասարդութենէն մնացեր էր ոչինչ : Մահը, սակայն, խնայե՛ր էր անոր առոյգ մարմնին տխուր ալլափոխման : Մեր առջեւն էր, երկնցած փխրուն հողին վրայ, իր անոյշ աչքերը

ուղղած հետզհետէ շառագունող կապոյտին, որ նուրբ կամար մը ձեւացնելով կ'իջնէր հողմառատ կատարներու վրայ :

Լեռնային թնդանթաձիգները, իրենց հրացաններուն բերանները խոնարհած դէպի հողը՝ կը դիտէին մեռեալը : Դէմ յանդիման անխուսափելիին՝ անոնք անկեալին մէջ այլեւս չէին տեսներ արիւն նարբու թշնամին, այլ ռազմիկը, որ մէկ ժամ շարունակ սաւառներ էր իրենց դիրքերուն վերեւ, իր անվեհերութիւնը տանելով մինչեւ մահուան սահմանները :

Յուզիչ լռութիւն մը կը տիրէր մեր շուրջ : Խորունկ ցաւ մը, որ մարմնական տառապանք մըն էր նոյն ատեն՝ կը սեղմէր մեր սիրտը : Կը դիտէինք մեռեալը, որուն ամբիժ ճակատը՝ ճակատն էր երկտասարդութեան, երբ երազները կը գեղեցկացնեն կեանքը ու սիրոյ դեռափթիթ յուզումները աստղերու նման կը բոցկլտան մեր ներսիցին :

Հագիւ քսանը անցած ըլլալու էր. ու այս պարագան ամէնէն հզօր ազդակն էր մեր ցաւին, մեր կարեկցութեան և գութի զգացումներուն, զորս կը զգայինք մեր

ներսիցին, որովհետեւ երիտասարդ ռազմիկին մահը մեզի կը թուէր ըլլալ վախճանը ամէն երազի և ամէն գեղեցիկ բանի :

Հակած անոր մարմնին վրայ՝ քննած էի սիրտը, շօշափած բազկերակը : Զէիւսած հզօր սրտին տրոփումը, և ոչ ալ բազկերակին մեղմ ու ներդաշնակ թրթռացումը : Հանգարտ քայլերով մօտեցեր էի գնդապետիս, բարեւած էի զայն, ձեռքս տանելով սաղաւարտիս, ու շրջնչած . — « Այլեւս չ'ապրիր » :

Հրամանատարս ոչինչ չէր պատասխանած, բայց ես նշմարեւ էի անոր աչքերուն թրջիւն ու շրթունքներուն պրկուիլը : Անտարակոյս, այն պահուն մտովի փոխադրուած էր դէպի Ափրիկէի տափաստանները, ուր գիշերային ընդհարման մը ընթացքին, իր տասնըինը տարեկան զաւակը ինկած էր թշնամիին դէմ, նետուելով դուրս թաքստոց-խրամատէն, իր կեանքով լեցուն հասակը ծոած սուրնաւոր հրացանին վրայ :

Ամէն ինչ տեղի ունեցած էր կայծակնային արագութեամբ, որովհետեւ, ինչպէս կ'ըսէ մեր երիտասարդ բանաստեղծը՝ մահը շատ չ'ախորժիր ցոյցերէ : Երկու երիտասարդներուն մահը եղած էր վայրկեանական, մին՝ երկնքի մէջ, երբ արեւը հետզհետէ իջնելով բարձրաբերձ լեռնաշղթաներու անտառապատ զազաթներու ետին՝ երկնակամարին վրայ դեռ կը թողուր իր կարմրախայտ լոյսը : միւսը՝ Ափրիկէի աւազներուն վրայ, աստեղազարդ երկնի տակ, ուր, խաղաղ օրերուն, ովասիսին արմաւենիններուն տակ Պետեին ու Ֆելլահը կ'երկնման իրենց ուղտերուն կողքին, յանձնուելով անմահ երազներու :

Դողդոջ ձեռքով, մեռեալին կաշիէ պարեգօտին զրպանէն հանած էի աղջկան մը լուսանկարը : Փոքրիկ լուսանկար մըն էր, որուն կենսուրախ ժպիտը դէմ յանդիման որուն կենսուրախ ժպիտը դէմ յանդիման իր սիրածին անշնչացման՝ մեր մէջ կ'արթննէր այնպիսի զգացումներ՝ զորս ես

պիտի չփորձեմ արտայայտել հոս, որովհետեւ ամէն ոք գիտէ կշռել անկշռելի ցաւը, ու պէտք չունի իմ զրչիս :

Դիտած էի լուսանկարը, որուն վրայ կարդացած էի շատ պարզ նախադասութիւն մը . — « With all my love » . — իմ անհուն սիրով :

Թարգմանած էի զայն հրամանատարիս, գինակից սպայ բարեկամներուս և զինուորներուն, ու ապա առանձնացած վրանիս տակ : Բոլոր գիշերը չարչարուած էի միջաւանջային երազներու մէջ : Տեսած էի սաւառնորդը իր սիրածին հետ, շրջուն՝ աշնանային գունագեղ պարտէզի մը մէջ, երբ ջուրերը անշարժ կ'ըլլան ու զեղնած տերեւներուն մահը այնքան քաղցր ու այնքան տրտում :

Առաջնորդուած իմ բնածին հետաքրքրութենէս՝ բարեկամացած էի սիրահար զոյգին հետ, յայտնած էի անոնց իմ սէլս դէպի անգլիական գրականութիւնը, բորբոքուն և խանդավառ շեշտով արտասանած էի քառեակներ Մուրէն, Շէլլէն և Քիցէն, ու զարմացած էի որ անոնք չէին լսեր ձայնս, այլ կը քալէին իմ կողքին լուռ ու մունջ, նման անմարմին ստուերներու, որոնք այլեւս չեն պատկանիր երկրի, այլ երկնքին ու մութին, ճիշտ յար և նման այն քաղցր ու անորոշ էակին՝ որ իմ շուարած հոգիս իորէն անդադար կը մրմնջէր ինձ . — « With all my love, with all my love... » :

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

Միլանոյ

ԾԱՆՈԹ ԽՄԲ. — Սոյն գրութիւնը մաս կը կազմէ 1954-ի ընթացքին հեղինակին կողմէ հրատարակութեան յանձնելի « Զեքի տակ » խորագիրը կրող արձակներու հատորին, որու նկատմամբ՝ հեղինակին զէնքի ընկերները փափաք յայտնած են խաղերէնի եւ թարգմանել, այդ էջերուն մէջ տեսնելով յաւերժացումը իրենց պայքարին, տառապանքին և զոհողութիւններուն՝ ի սպաս հայրենիքի բազինին :